

Analiza KBN

Nr 3 (83) / 2021

8 marca 2021 r.

Niniejsza publikacja ukazuje się na warunkach międzynarodowej licencji publicznej

Creative Commons 4.0 – uznanie autorstwa – na tych samych warunkach – użycie niekomercyjne.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution – NonCommercial – ShareAlike 4.0 International License

Hashim Thaçi – zbrodniarz wojenny czy bohater narodowy kosowskich Albańczyków?

Wiktor Hebda

Zbrodnie wojenne, jakie miały miejsce w latach 90. XX w. na obszarze byłej Jugosławii stanowią jedno z poważniejszych wyzwań dla bezpieczeństwa regionalnego, jak też bilateralnej polityki obecnie funkcjonujących państw bałkańskich. W tym też aspekcie pomimo upływu ponad dwóch dekad wciąż pozostaje otwartą kwestią osądzenie zbrodni dokonanych przez Armię Wyzwolenia Kosowa (*Ushtria Çlirimtare e Kosovës*, UÇK) pod koniec lat 90. XX w. oraz określenie roli w tych wydarzeniach czołowego polityka Kosowa – Hashima Thaçiego. W czerwcu 2020 r. Prokuratura Specjalnej Izby Sądowej Kosowa w Hadze wystosowała wobec ówczesnego prezydenta Kosowa oskarżenie o zbrodnie przeciwko ludzkości oraz zbrodnie wojenne dokonane w Kosowie w latach 1998-1999. W następstwie poważnych zarzutów Thaçi ustąpił ze stanowiska głowy kosowskiego państwa i obecnie oczekuje na dalszy rozwój wydarzeń w haskim areszcie.

Armia Wyzwolenia Kosowa – „swoista” transformacja: od bojówki militarnej do kosowskiej Policji

Obecnej sytuacji, w której znalazł się Hasim Thaçi nie sposób analizować w oderwaniu od wydarzeń sprzed ponad dwóch dekad, które bezpośrednio wiążą się z funkcjonowaniem Armii Wyzwolenia Kosowa. Geneza powstania wspomnianej formacji sięga lat 80. XX w., kiedy to swoją działalność rozwijał Ruch na Rzecz Wyzwolenia Kosowa (*Lëvizja Kombëtare për Çlirimin e Kosovës*, LKÇK), którego celem miało być wyłączenie Kosowa spod jurysdykcji władz jugosłowiańskich (serbskich), a w dalszej perspektywie powołanie suwerennego „albańskiego” Kosowa¹. W tym też okresie LKÇK dokonał pierwszych ataków terrorystycznych, m.in. zamachów bombowych w Prisztinie (w latach 1982-1984). Do końca lat 80. XX w. władze jugosłowiańskie skutecznie zwalczały „kosowskie” podziemie, m.in. przeprowadzając masowe aresztowania. W tym aspekcie „twardą” politykę wobec kosowskich Albańczyków realizował ówczesny przywódca Serbii – Slobodan Milošević. Niemniej jednak, już na początku lat 90. XX w. wraz z rozpadem jugosłowiańskiej federacji oraz eskalacją wojny domowej wytworzyły się korzystne uwarunkowania geopolityczne dla „reaktywacji” albańskiej bojówki militarnej. W lipcu 1990 r. Albańczycy z Kosowa proklamowali Republikę Kosowa, a następnie we wrześniu 1992 r. ogłosili, że jest ona suwerennym państwem. Jednak narodowowyzwoleńcze aspiracje kosowskich Albańczyków nie zyskały akceptacji międzynarodowej (jedynie Albania uznała niepodległą Republikę Kosowa).

W następstwie niepowodzenia koncepcji suwerennego Kosowa, pod koniec 1993 r. została powołana Armia Wyzwolenia Kosowa (alternatywnie przyjmuje się rok 1992 za początek istnienia UÇK). Należy podkreślić, że wśród założycieli UÇK był m.in. Hashim Thaçi (do niedawna urzędujący prezydent Kosowa). Równolegle funkcjonował Ludowy Ruch Kosowa (*Lëvizja Popullore e Kosovës*, LPK), który rozwijał swoją działalność wśród albańskich emigrantów w państwach Europy Zachodniej (w Szwajcarii i w Niemczech). W początkowej fazie obie formacje funkcjonalnie się uzupełniały, z racji tego, że UÇK budował swoje struktury w Kosowie, natomiast LPK pozyskiwał niezbędny kapitał oraz wsparcie wpływowej i dobrze zorganizowanej emigracji albańskiej. Okres funkcjonowania UÇK w latach 1992/1993-1996 jest w niewielkim stopniu wyjaśniony, gdyż organizacja ta działała w konspiracji² (istnieją jedynie poszlaki świadczące o tym, że UÇK odpowiada za morderstwa na tle etnicznym, czy też inne akty o charakterze terrorystycznym). Jednym z powodów działania w podziemiu było oczekiwanie na zakończenie wojny domowej w Jugosławii, a co z tym związane dążenie Albańczyków do wypracowania suwerenności dla Kosowa na zgliszczach upadającej federacji (bez powiązania z działalnością terrorystyczną). Układ z Dayton z grudnia 1995 r. (ustanawiający nowy „postjugosłowiański” ład) nie ziszczył oczekiwań kosowskich Albańczyków – Kosowo wciąż pozostawało w granicach Republiki Serbii (szerzej: Federalnej Republiki Jugosławii).

Niekorzystne rozwiązanie „kwestii kosowskiej” przełożyło się na zmianę taktyki UÇK i od tego momentu paramilitarna formacja oficjalnie sygnowała swoim mianem przeprowadzane zamachy terrorystycznych na obszarze byłej Jugosławii. Warto odnotować, że nie tylko władze serbskie

¹ T. Judah, *The Growing Pains of the Kosovo Liberation Army*, [w:] M. Waller, K. Drezov, B. Gökyay (red.), *Kosovo: The Politics of Delusion*, London – New York 2001, s. 20.

² K. Muraj, *Resisting an Oppressive Regime: The Case of Kosovo Liberation Army*, „Studies in Conflict & Terrorism” 2008, t. 31, nr 12, s. 1109.

uznały UÇK za organizację terrorystyczną, ale też Departament Stanu USA. Niemniej jednak Amerykanie już w 1998 r. przewartościli swoje stanowisko wobec Armii Wyzwolenia Kosowa, określając ją mianem „partyzantki” (wykreślono UÇK z listy organizacji terrorystycznych)³. Dynamiczny rozwój organizacyjny UÇK nastąpił w latach 1997-1998, gdy zakładano obozy szkoleniowe i magazyny broni w północnej części Albanii oraz w Macedonii. Aktywnie werbowano bojowników wśród Albańczyków zamieszkujących nie tylko Kosowo, ale też sąsiednie regiony i europejskie państwa. Ostatecznie w lutym 1998 r. dowództwo UÇK zdecydowało o przeprowadzeniu rebelii na obszarze Kosowa. W ciągu kilku miesięcy albańscy „partyzanci” opanowali ok. 40% terytorium kosowskiej autonomii⁴, jednakże z upływem czasu Armia Jugosłowiańska sukcesywnie odzyskiwała kontrolę na uprzednio przejętych przez UÇK obszarach.

Niepomyślny dla rebeliantów rozwój wydarzeń zmusił dowództwo do reorganizacji, głównie poprzez scentralizowanie działań. Militarne niepowodzenia były efektem nie tylko słabszego uzbrojenia w stosunku do jugosłowiańskich sił zbrojnych, ale też następstwem nieskoordynowanych działań operacyjnych. Z tego względu ustanowiono Sztab Generalny (scentralizowane dowództwo), wydzielono siedem wojskowych stref operacyjnych oraz powołano komórkę polityczną UÇK, z Hasimem Thaçim na czele⁵. Ważnym elementem reorganizacji było także założenie kolejnych obozów szkoleniowych w północno-wschodniej Albanii oraz dozbrojenie istniejących oddziałów. Kluczowym wydarzeniem, które miało istotny wpływ na dalsze losy „narodowowyzwoleńczej” walki kosowskich Albańczyków stanowiły negocjacje pokojowe w Rambouillet (pod Paryżem) w lutym i marcu 1999 r. Wypracowane warunki pokojowe dla Kosowa przez Grupę Kontaktową ds. byłej Jugosławii (USA, Rosja, Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Włochy) były korzystne dla albańskich bojowników. Wystarczy wspomnieć, że układ przewidywał możliwość przeprowadzenia referendum dotyczącego statusu Kosowa, a UÇK miał zostać przekształcony w formację cywilną (o rozbrojeniu nie było mowy). Warunkiem, który był absolutnie nie do przyjęcia dla delegacji serbskiej (jugosłowiańskiej) było udzielenie zezwolenia siłom NATO na swobodne przemieszczanie jednostek wojskowych na obszarze nie tylko Kosowa, ale całej federacji jugosłowiańskiej⁶.

Duży wkład w wypracowany kompromis miał Thaçi, który niewątpliwie stał się w tym okresie przywódcą politycznym kosowskich Albańczyków. Ostatecznie negocjacje pokojowe w Rambouillet zakończyły się fiaskiem z powodu decyzji Miloševicia o wznowieniu walk w Kosowie. Serbska ofensywa pomimo operacji lotniczej NATO (Allied Force, marzec-czerwiec 1999 r.) zakończyła się sukcesem, bojownicy UÇK zostali rozbici i wyparci z Kosowa. Niemniej jednak Serbowie odnieśli pyrrusowe zwycięstwo i w efekcie rosnącej presji militarnej ze strony wojsk NATO zostali zmuszeni do wycofania swoich sił z Kosowa. Dynamicznie zmieniającą się sytuację wykorzystali bojownicy UÇK, którzy powrócili na ziemie kosowskie, tym samym odzyskując kontrolę nad tym terytorium. Od tego momentu nastąpiła wyraźna „degeneracja” UÇK, która z partyzantki przekształciła się

³ M. Marcinko, *Wyzwoleńcza Armia Kosowa: analiza struktury i ocean działalności*, [w:] P. Czubik (red.), *Bałkany u progu zjednoczonej Europy*, Kraków 2008, s. 151.

⁴ N. Duclos, *Joining the Kosovo Liberation Army: A continuist, process-based analysis*, „Violence: An international Journal” 2020, t. 1, nr 1, s. 23.

⁵ M. Marcinko, op.cit., s. 154.

⁶ *Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo (Rambouillet Accords)*, 23.02.1999, [online] https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/990123_RambouilletAccord.pdf.

w pomniejsze grupy przestępcze terroryzujące nie tylko kosowskich Serbów, ale też Albańczyków, opowiadających się za „konstruktywnym” rozwiązaniem sporu etnicznego w Kosowie.

Oficjalnie Armia Wyzwolenia Kosowa została rozwiązana we wrześniu 1999 r. i wtedy też znaczna część bojowników została wcielona do Korpusu Ochrony Kosowa – cywilnej organizacji, której celem miało być usuwanie skutków walk oraz wykonywanie działań humanitarnych⁷. W 2009 r. Korpus został rozwiązany, a jego członkowie włączeni do kosowskiej Policji. Tym samym bojownicy, których działania militarne w ramach UÇK wciąż są badane pod kątem zbrodni wojennych, obecnie wykonują zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa wewnętrznego Kosowa.

Hashim Thaçi – „wymuszona abdykacja”: z pałacu prezydenckiego do aresztu

Ostatnie dwie dekady to okres sukcesywnego budowania państwowości Kosowa, w którym bez wątplenia czołową rolę odegrał Hashim Thaçi. Zwieńczeniem jego kariery politycznej było objęcie prezydentury Kosowa w 2016 r., niemniej już od początku XXI w. piastował ważne stanowiska publiczne (m.in. premier w latach 2008-2014). Tym samym będąc politycznym przywódcą kosowskich Albańczyków po 2000 r. stał się „ojcem” suwerenności Kosowa, której ostateczny kształt został wypracowany w 2008 r. Z tego względu oskarżenie o zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości, jakie zostało wystosowane przez Prokuraturę Specjalnej Izby Sądowej Kosowa w Hadze w czerwcu 2020 r., może mieć destrukcyjny wpływ na wizerunek „bohatera narodowego”. W tym miejscu warto także zaznaczyć, że wyżej wymieniona Prokuratura funkcjonuje na mocy ustawy o powołaniu Urzędu Prokuratury Specjalnej Kosowa i Specjalnych Izb Sądowych uchwalonej przez Zgromadzenie Kosowa w 2015 r. (Law No.05/L-053 on Specialist Chambers and Specialist Prosecutor’s Office⁸). Warto odnotować, że wspomnianą ustawę przyjęto w następstwie nacisków społeczności międzynarodowej, z racji tego, że większość czołowych polityków Kosowa było jej przeciwnych (w tym także Thaçi). Głównym zamysłem utworzenia „wyspecjalizowanej” Prokuratury była potrzeba osądzenia osób podejrzewanych o zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciwko ludzkości z okresu wojny w Kosowie. Istotne jest także to, że Urząd Prokuratury Specjalnej Kosowa oraz Specjalne Izby Sądowe współtworzący system ochrony prawnej Kosowa zostały „umiędzynarodowane” poprzez umiejscowienie siedziby w Hadze oraz powołanie zagranicznych prokuratorów i sędziów (spoza Kosowa)⁹.

W sprawie Hashima Thaçiego oraz trzech innych wysoko postawionych polityków kosowskich oskarżenie obejmuje ich działalność w strukturach Armii Wyzwolenia Kosowa od marca 1998 r. do września 1999 r. (sprawa nr KSC-BC-2020-06¹⁰). Według Prokuratury, Thaçi wraz z pozostałymi oskarżonymi we wskazanym okresie dążyli do przejęcia i sprawowania kontroli w Kosowie m.in. poprzez zastraszania, maltretowanie, stosowanie przemocy i „usuwanie” osób uznanych za prze-

⁷ A. Clewlow, *The Kosovo Protection Corps. A Critical Study of its De-activation as a Transition, Security in Practice*, „NUPI Report”, 2010, nr 4, s. 5.

⁸ Law No.05/L-053 on Specialist Chambers and Specialist Prosecutor’s Office, Assembly of the Republic of Kosovo, 03.08.2015, [online] <https://www.scp-ks.org/en/documents/law-specialist-chambers-and-specialist-prosecutors-office>.

⁹ K. Pawłowski, *Kosowo: Prezydent Hashim Thaçi ustępuje ze stanowiska*, „Komentarze IES”, 2020, nr 283, 12.11.2020.

¹⁰ *Specialist Prosecutor v. Hashim Thaçi, Kadri Veseli, Rexhep Selimi and Jakup Krasniqi* (Case No. KSC-BC-2020-06), Case Information Sheet, Kosovo Specialist Chambers, [online] https://www.scp-ks.org/sites/default/files/public/cis_thaci_et_al-en.pdf.

ciwników (zarówno pochodzenia serbskiego, jak też albańskiego). Czynności te zostały zakwalifikowane jako zbrodnie przeciwko ludzkości (prześladowanie, więzienie i inne nieludzkie czyny, tortury, morderstwa ujęte w art. 13 Law No.05/L-053) i zbrodnie wojenne (nielegalne aresztowania, przetrzymywanie i okrutne traktowanie, tortury i zabójstwa, o których mowa w art. 14 Law No.05/L-053). W tym kontekście oskarżonym (w tym Thaçiemu) przypisuje się odpowiedzialność za bezprawne przetrzymywanie ponad 400 osób oraz 98 morderstw¹¹. W niektórych przypadkach było to bezpośrednie zaangażowanie oskarżonego (np. w lipcu 1998 r. Thaçi koordynował operacją UÇK w okolicach Orahovaca, w następstwie której bezprawnie zatrzymano serbskich cywilów). Na szczególną uwagę zasługuje kwestia morderstw dokonanych przez UÇK i odpowiedzialności w tym kontekście Hashima Thaçiego. W świetle aktu oskarżenia (paragrafy od 136 do 170) wskazuje się na kilkanaście miejsc zbrodni (głównie na serbskich cywilach) m.in. Klečka (11 ofiar), Lapušnik (10 ofiar), Drenovac (8 ofiar) czy Likovac (8 ofiar). Natomiast najtragiczniejszy bilans dotyczy wydarzeń z Mališeva z okresu 18/19 i 26/27 lipca 1998 r., w którym zamordowano 39 osób¹². W tym miejscu warto odnotować, że są to potwierdzone przypadki zbrodni, niestety po upływie dwóch dekad ponad 1 600 osób nadal uznaje się za zaginione. To efekt stosowania przez obie strony konfliktu niekonwencjonalnych metod ukrywania oraz usuwania ciał ofiar.

Akt oskarżenia wobec Thaçiego, w którym ujęte zostały m.in. powyższe zbrodnie jest efektem kilkunastomiesięcznej pracy Prokuratury, która tylko w tej sprawie przesłuchiwała kilkaset osób (w tym byłych członków UÇK). Ostatecznie 26 czerwca 2020 r. Prokuratura w Hadze wydała publiczne oświadczenie o skierowaniu aktu oskarżenia wobec urzędującego prezydenta Kosowa. W następstwie czego, na początku listopada 2020 r. Thaçi wraz z innymi oskarżonymi zostali zatrzymani i przewiezieni do haskiego aresztu. Bezpośrednio przed przymusowym wyjazdem do Hagi Hashim Thaçi ustąpił ze stanowiska prezydenta Kosowa, jednocześnie zapewniając o swojej niewinności.

Obecnie były prezydent Kosowa wraz z innymi aresztowanymi działaczami UÇK oczekuje w Hadze na kolejny etap procesu. Mając na uwadze ciężar gatunkowy oskarżenia oraz zakres zgromadzonych dowodów, a także doświadczenia Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii należy spodziewać się upływu nawet kilku lat zanim zostanie ogłoszony ostateczny wyrok. Bez wątpienia rozpoczął się okres niezwykle ważny dla Kosowa, a zwłaszcza dla elity politycznej najmłodszego państwa Europy – etap odpowiedzialności za zbrodnie osób powszechnie uznanych w Kosowie za bohaterów walki o niepodległość. Przykłady wyroków serbskich, chorwackich czy też bośniackich zbrodniarzy wojennych (orzeczonych przez MTKJ) jednoznacznie wskazują, że osądzenie „bohaterów” pozostaje kwestią niezwykle skomplikowaną, czasami nieakceptowalną przez skonfliktowane strony i często powodującą „ferment społeczny”. Nie ulega jednak wątpliwości, że jest to przedsięwzięcie konieczne dla budowania stabilnych relacji politycznych w konfliktogennym regionie. Dla Hashima Thaçiego „przymusowa wizyta” w Hadze może oznaczać „degradację” wizerunku politycznego i kompromitację na skalę międzynarodową albo „ostateczny” dowód na obronę miana bohatera narodowego Kosowa.

¹¹ K. Pawłowski, op.cit.

¹² Annex 3 to Submission of corrected and public redacted versions of confirmed Indictment and related requests, Pursuant to instruction of the Pre-Trial Judge in KSC-BC-2020-06/CRSPD2 of 05/11/2020, reclassified as Public, s. 41-49.